

E. A.

BEG IZ KOČEVSKEGA ROGA

(V spomin znanim in neznanim fantom, ki so bili pobiti v Rogu)

Leta revolucije so bila leta, iz katerih ima vsak svojo žalostno zgodbo. Moja se začinja takole:

Ob laškem razpadu so me mobilizirali partizani ter me vlačili s seboj iz kraja v kraj. Videl sem toliko groze in zločinov, da se mi je zagnusilo življenje med njimi; zato sem iskal prilike, da pobegnem. Nazadnje se mi je posrečilo. Takoj sem se javil domobrancem in se z njimi boril do konca. Odšel sem v Vetrinje kot tisoči drugih. Do tu je moja zgodba enaka mnogim drugim; od tu dalje pa se spreminja v grozo in trpljenje.

Vrnitev

29. maja 1945 smo se na ukaz poveljnika artilerijskega diviziona, majorja *Hočevarja*, pripravili za odhod iz Vetrinja v Italijo, kakor nam je bilo rečeno. Okrog osmih zjutraj smo zapregli konje in se odpeljali do križišča Borovlje-Celovec-Beljak. Od tu smo ob desetih nadaljevali pot po boroveljski cesti. Angleži so nas spremljali s kamioni, motorji in tanki. Na desnem bregu Drave je bilo vse popisano s partizanskimi gesli. Partizanov nismo videli. Mislili smo, da nas Angleži spremljajo zaradi varnosti pred partizani.

Tako smo živčno vozili do postaje Podroščica. Nekoliko pred postajo smo morali konje izpreči in jih naložiti v železniške vagonne. Potem smo morali vstopiti tudi vojaki. V vsakem vagonu je bilo 8 konj in 8 do 10 vojakov. Ko je bilo vse končano, so nas Angleži zaprli in vagonne zaklenili.

To še ni bilo posebno hudo. Ko pa so se iz postajnega poslopja vsuli partizani, je postalo vsem tesno pri srcu. Partizanov je bilo nekako dvesto; največ Hrvati s tovarišicami. Šteli smo si v posebno srečo, da smo zaklenjeni, da tako ne bodo mogli do nas. Tepeci smo zaupali Angležem; nismo vedeli, da smo zabiti zato, da ne uideмо komunistom. Iz Podroščice je vlak zavil proti Jugoslaviji; prva slutnja, da nekaj ni v redu.

V jeseniškem predoru je vlak ustavil. Zaškripale so ključavnice in zahreščala vrata. Zaslišali smo prerivanje in pretepanje v sosednjem vagonu. Tudi nas je obiskal dobro oborožen Hrvat. Zahteval je ure.

V našem vozu je bilo osem častnikov in dva podčastnika. Takoj smo sklenili, da se ne bomo izdajali in da se sploh ne poznamo. Vedeli smo, da bodo najprej planili po oficirjih. Transport je štel okrog 400 mož.

Po končanem ropu je vlak potegnil na jeseniško postajo, kjer nas

je sprejela množica partizanov in civilistov. Začeli so nas pretepati s puškinimi kopiti. Kdor ni mogel blizu, se je moral zadovoljiti s psovanjem. Mesto je bilo razsvetljeno in vse v napisih in rdečih zastavah. Tak je bil prvi pogled v rdečo svobodo po vojni.

V Kranju se je ponovilo isto. „Marš dol, svinje bele! Tu je vaša Italija, tam pa vaše taborišče Treviso,“ so vpili in kazali na približno petnajst minut oddaljene barake.

Odklenili so vrata. Spet pretepanje. Partizan me je odkril z močnim udarcem po glavi. Pred barakami smo stali cele tri ure, da so nam noge odrevene. Na beg ni bilo upanja.

Drugi dan zjutraj je komisar imel za nas politično uro. Ni govoril o politiki, temveč nas je klel in grozil, da nas bo vse potolkel kot pse. Ko je ta končal, je pred nas stopil komandant taborišča, neki Štajerc, kapetan po činu; bivši jugoslovanski aktivni podnarednik. Ukazal je, naj oddamo orožje, če ga še kaj imamo, sicer bo vsak ustreljen, če pri kom pozneje še kaj najdejo. Javil se ni nihče; zato je oni vprašal: „Kdo se prostovoljno javi, da ga ustrelim?“ Spet vse tiho.

Prva žrtev

Ker je komandant vsekakor hotel krvi, je dal pred zbor pripeljati *Poldeta Komana*, pri katerem so prejšnji večer „našli“ pištolo in ročne bombe. Z na hrbtu zvezanimi rokami in ves krvav je stal dva metra od mene. Razmršeni lasje so mu padali na oči, okrog katerih je bil ves krvav, ker so mu očala razbili kar na njem. Pogumno je pričakoval konca.

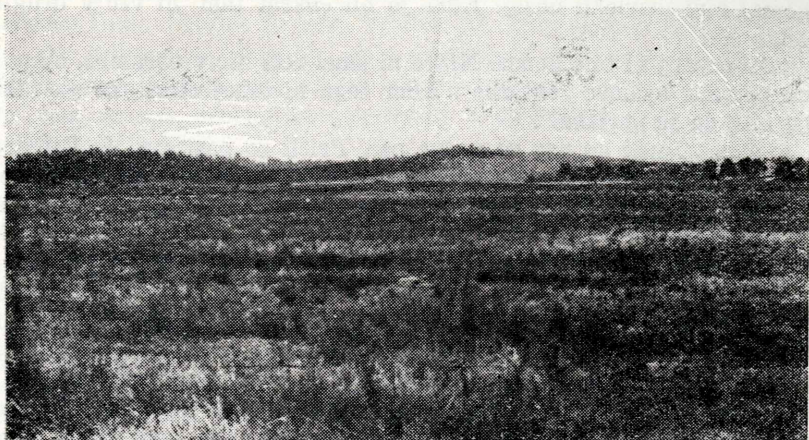
Komandant se mu približa in ga sune s puškinim kopitom v prsa, da se opoteče. S težavo spet ujame ravnotežje. „Na tla!“ zavpije zver v človeški podobi še bolj razkačen, ker fanta ni s prvim sunkom zbil na tla. „Kako? Na trebuh ali na hrbet?“ ga pogumno vpraša Polde. „Na trebuh!“ zakriči bandit in odda nekaj strelov v zrak, nato pa ga ustrelj v tilnik. Štirje domobranci, katere je poklical iz vrste, so ga odnesli v stran ter mu z golimi rokami skopali jamo. Vsak se je tiho poslovil od tega junaka. Tako je padel Polde Koman, naša prva žrtev.

Po tem dogodku se je začela splošna kraja vsega, kar nam je še ostalo od prejšnjih ropov. Vse smo razložili na plašče in po tleh; kdor je več imel, jih je več dobil po glavi. „Kje si dobil to uro, ta prstan? Svinja bela, partizana si ubil in ga okradel! Vsaj mrtvega bi pustil pri miru. Zdaj pa spet vračáš našo lastnino nazaj v kolektiv.“ Tako in podobno so hoteli dokazati, da krademo mi, ne pa oni nam.

Ob štirih popoldne so nas razdelili v skupine: častnike, vaše strazarje, partizanske dezertarje in mladoletne. Nato so vse pognali v barake.

Naslednji dan je prišel nov transport. Med njimi sem videl mnogo starih soborcev. V našo in sosednje barake so prignali dezertarje in domobranske prostovoljce.

Tovariš se ni dal ugnati Nalašč je omenil bele vrane, da bi štu-

**Za temi mehкими griči blagoslovljene slovenske zemlje leži Kočevski rog, eno izmed naših narodnih svetišč, kjer počiva neiztrohneli spomin na najboljše, kar je slovenski narod dal vsemu človeštvu za zgled in opomin:
Nesmrtni slovenski domobranci**

1. junija so odgnali častnike in propagandiste. Število se je skrčilo za nekaj sto mož. Vsi smo slutili njihovo usodo, kakor tudi, kaj bo zadelo nas. Bilo je le vprašanje časa, kdo bo prišel prej na vrsto.

Stražar nas je odpeljal v sosednjo barako k zaslišanju. Popisoval je mlad poročnik, doma iz Iga pri Ljubljani. Koliko časa in kje sem bil? Zakaj sem pobegnil od partizanov? Zakaj se nisem predal ob amnestiji?

3. junija so nas spet pognali na dvorišče. Pobrli smo, kar smo imeli. Bilo nas je kakih štiristo. Odšli smo skozi kranj na kolodvor. Najeta drhal nam je pripravila še lepše slovo kot je bil sprejem. Pljunki so nam kar deževali v obraz.

Po 50 so nas stlačili v živinske vagone ter nas odpeljali v Škofove zavode v Št. Vid nad Ljubljano. V Škofji Loki so nam pridružili še petsto domobrancev. Pri Medvodah smo morali izstopiti in se presesti na drug vlak, ker je bil porušen most. Italijanski in nemški ujetniki so ga popravljali. V Zavodih smo spali kar na cementnem tlaku.

Naslednje tri dni smo bili na ogled komunistom iz vse Slovenije. Vsak bi najraje odvedel poznane v domači kraj, da bi jih tam mučili in pobili.

Hrana je bila ničeva. Oslabli smo in dobili drisko. Tem zadnjim je bilo še posebno hudo, ker so jih na poti do „stranišča“ preteпали, da so

se komaj živi privlekli nazaj. Kdor je bil enkrat tam, ni več v drugič prosil.

Zasliševanj ni bilo konca. Nihče ni smel reči nič v obrambo, ampak samo potrditi njihove „obtožbe“. Kdor tega ni takoj storil, so ga tako dolgo bili, da je „priznal“.

4. junij. Imeli so nas za prave pse. Prišli so partizani iz Ribnice in okolice. Bil je *Janez Šabor* iz Nemške vasi, *Tekavec* (fotograf) iz Ribnice, *Stane Otoničar* iz Žlebiča, *Oberstar* iz Sodražice, dalje dva brata *Arko* iz Sodražice. Vpili so nad nami, da smo izvržek človeštva in sploh nismo vredni, da živimo.

Zanimalo nas je, kaj bo z nami. Nekateri so nam pravili, da bo vsak poslan v svojo občino, drugi so nam modrovali, da bo vsak šel tja, kjer je bil na postojanki. Nekateri so nam govorili, da bomo morali na delo po pet ali več let, nekateri celo tako dolgo, da bo vse popravljeno.

Popoldne ob pol treh smo dobili prvo hrano: korenje in par rezin krompirja, vse nezabeljeno in neslano. Že pozno večer smo dobili isto.

5. junija je bilo spet novo popisovanje. Bilo je zelo natančno. Če si bil kaj pri beli gardi, koliko bratov imaš pri domobrancih, kraj in datum rojstva itd. Popisoval je *Janez Šabor*, drugi je bil nekje nižje od Ribnice in ga nisem poznal. Govorili so, da so Nemci vojni ujetniki; nas pa niti za te ne štejejo, ampak smo v njihovih očeh navadni psi.

Tega dne smo dobili neko čorbo ob enih in ob osmih zvečer. Po trikrat na dan smo morali ribati cementni tlak.

6. junija je bilo še več obiskov.

Po polnoči 7. junija so nas začeli klicati po imenih. Ker smo spali in se tudi nismo hoteli oglašati, so nas zgrda pognali pokonci. Sredi kapele smo se morali postaviti v vrsto in čakati, kaj bo. Kmalu so nas začeli po štiri ali pet klicati ven na hodnik. Vsakega posebej so preiskali. Nekateri so se morali sleči do nagega. Ves čas so nas pretepali s pasovi in palicami da je bilo groza. Jaz sem še posebno slabo naletel. V roke me je dobil neki partizanski bolničar. Moral sem se sezuti, mu dati bluzo in denarnico, ki pa je bila seveda že prazna.

Ker sem mu pri zaslišanju povedal samo ime, je takoj kar posivel. Stal sem pri zidu, on pa se je na ozkem hodniku obrnil proti meni in me začel brcati s težkimi gojzericami. Ker sem ostal miren, je prijel za puško in me začel suvati v prsa. Dihanje je postalo težavno. Potem je ukazal, naj poberem čevlje; čevljev pa nikjer. Na kupu sem našel enega, pri iskanju drugega. Pa sem bil prepočasen; zato so me začeli mlatiti s pasovi. Na hodniku sem videl več drugih sotrpinov, ki so bili vsi krvavi.

Nekaterim so vrnili porcije, drugim celo nahrbtnike, večina pa je ostala brez vsega. Ko so vse prebičali, so nas nagnali nazaj v kapelo.

Okrog treh popoldne smo morali v vrsto po štirje in štirje. Presteli so nas in odgnali na postajo, kjer so nas po petdeset spravili v živinske vagone. Vlak je odpeljal proti Ljubljani.

Na glavnem kolodvoru je vlak ustavil. Skozi špranje sem videl množico ljudi. Psovali so nas; vendar jih niso pustili blizu.

Po četrtturnem čakanju smo nadaljevali pot proti Kočevju. Pri Grubarjevem kanalu smo morali ven in teči ob klavnici na drug vlak. Pri tem so nas neusmiljeno pretepali s puškinimi kopiti. Stražarjev je bilo zelo veliko.

Vedno jasneje smo vedeli, da bo naš konec smrt. Skozi vso pot smo čepeli po tleh. Le v Grosuplju sem pogledal skozi zamreženo okno, a mi je stražar takoj zagrozil, da me ustreli, če se ne umaknem. Na manjših postajah vlak sploh ni ustavil, tako se jim je mudilo. Zrak je bil slab, da nas je dušilo.

Okrog šeste ure zjutraj, dne 8. *juni*a so v Kočevju odprli prvo polovico vagonov. Čez pol ure smo prišli na vrsto tudi ostali. Gnali so nas skozi Kočevje v poslopje gimnazije. Najprej smo odšli v prvo nadstropje, takoj nato pa spet nazaj na dvorišče, kjer smo dobili zajtrk: sprijeno zelje, nekaj fižolov, vse skupaj pa zmešano s smrekovimi iglami. Večino smo stresli na stranišče, partizani so se pa smejali in rekli: „To bo pa za one, ki pridejo za vami.“ Z dvorišča so nas odgnali v Dijaški dom. Natrpali so nas v zgornje sobe. Tu so nas še enkrat pregledali in nam pobrali vse, kar je bilo železnega: nože, britve in celo gumbe. Rekli so nam, da bomo zdaj zaslišani; a ker so je zgodilo, da so zaklali stražarja in ušli, moramo vse oddati. Iz istega razloga nas bodo tudi zvezali, a naj ostanemo kar lepo mirni. To je govoril *Jože Starc* iz Dolenje vasi.

Potem so začeli iz sobe jemati po 9 ali 10 domobrancev, jih odganjati v pritličje, kjer si je moral vsak zavihati rokave. Najprej so nam na hrbtu zvezali roke z žico, potem pa še po dva ali tri skupaj. Ko je bilo to opravljeno, so pograbili gorjačo in toliko časa udrihali po zvezanih, dokler niso našli poti v sobo za čakanje.

Čakanje je bil hujše od smrti. Žica se je zajedala v meso. Mnogim je postalo slabo in tako si moral poleg žeje, lakote in udarcev držati pokonci še svojega sotrpina.

Začeli so nas odganjati h kamionom. Nanje smo morali sami; najprej si pokleknil na zaboj; potem zopet vstal. Na kamionu prav tako. Potem smo se morali obrniti nazaj in poklekniti. Ko je bil kamion poln, so zaprli vrata ter nas odpeljali proti Kočevju. Tu smo zavili na desno. Peljali so nas mimo gradu čez most. Po mojem je bila smer proti vasi Želna in dalje v gozd. Koliko časa smo se vozili, ne vem; zdelo se mi je zelo dolgo, ker me je rabelj ves čas nabijal z gorjačo, obenem pa stal na mojem hrbtu, ko je udrihal po drugih. Približno kilometer pred ciljem so kamioni ustavili, potem pa dvakrat obrnili. Rabelj je vprašal, če kdo ve, kje smo. Nihče ni odgovoril. „Kdo hoče vode?“ se je slišalo iz kabine. Nekateri so se oglasili, ker niso mogli več trpeti žeje. Namesto vode je zapela gorjača.

Tako so nas pripeljali v bližino morišča. Bombe so pokale in pele strojnice kot na fronti.

„Smo že na mestu,“ je zašepetal pred menoj klečeči fant.

Avto je obstal tako hitro, da smo omahnili kot morski val, ko se odbije od brega.

Vrata se odpro. Stražarji so dvignili palice. Sledilo je ostro porvelje: „Prva vrsta naj sede!“ Priskočili so štirje rablji in sezuhi drugega za drugim. Imel sem dovolj časa, da sem si ogledal ta prizor.

Od kamiona do jame je bila na novo vsekana pot, posuta z debelim, ostrim kamenjem. Ob poti so krvoločno čakali rablji na svoje žrtve. Na svoje lastne oči sem videl, kako so mučili *Antona Marolta*, doma nekje iz Suhe krajine. On in njegov sotrpin sta ležala zvezana na tleh, komunisti pa so jih s tako silo pretepali, da sta se vsa krvava oddihovala, vstati pa nista mogla. Pobili so ju kar tam ter ju odveli v jamo.

Z mojim prijateljem sva bila zadnja na vrsti. Rabelj je stal pri kamionu in naju čakal. Ni imel časa, da nama odveže čevlje, zato je kar z nožem potegnil po jermenih.

Kar padla sva na tla. Obrnil sem se na desno in videl, kako naju je rdeči oficir opazoval. Srečala sva se z očmi, a on se ni ganil. Bil je *Janez Šega* iz Lipovca pri Ribnici, po domače *Špelkin*.

Zaslišal sem streljanje in vpitje komunistov: „Marš, svinje bele!“ Z gorjačami so nama pokazali pot do jame.

„Stoj! Tu je blok. Od kje si ti doma?“ Odgovorila nisva. Zaslišal sem kričanje: „Hitro se sleci!“

Razvezovali so nas petdeset metrov od jame; le po dva ali tri pare naenkrat, ker so se bali menda celo nagih domobrancev. Razvezali so le tiste, ki so imeli kaj vredno obleko. Druge so kar zvezane vodili do jame, kjer jih je podrl rafal.

Četudi strel ni bil smrten, si fantje niso mogli nič pomagati, kajti padec v globino petindvajset metrov, je še za zdravega človeka usoden, ne pa za nas, ki smo bili zvezani in ranjeni, povečini smrtno zadeti. Vmes pa so v jamo streljali s strojnicami in metali bombe.

Tako sem se slačil. Samo spodnje hlače sem imel še na sebi, ko pravi rabelj, naj kar grem, ker jih nimajo za kaj rabiti. Gledam ga, kot da ga ne razumem. Po glavi me je zadel s palico in sem stekel.

Ob robu jame me je že čakal komunist. „Od kod si? Koliko časa si bil domobranec?“ Stavil mi je še druga podobna vprašanja. Pred ustrelitvijo so nas tako spraševali zato, da so videli, če ima kdo zlate zobe. Izbili so mu jih kar z gorjačo. Jaz zlatih zob nisem imel, moje so mi pa pošteno omajali.

„Obrni se v jamo! Počepni!“ mi ukaže rabelj.

Storil sem, kot mi je ukazal.

On je zamenjal seržer in pomeril.

Krogla je šla nad glavo. Lasje so mi padli na čelo; vendar nisem

vedel, če sem ranjen ali ne. Kar skočil sem v globino. Med padanjem sem se z rokami ujel ob deblo bukve, ki je visela v jamo. Debela je bila kot močna žrd. Roke me niso obdržale; le toliko sem se zadržal, da sem drsel ob deblu, a še vedno padel s tako silo, da sem si presekal peto.

Ko sem tako obsedel v jami ob deblu, me izza skale ogovori še živ domobranec: „Umakni se od tam! V jamo streljajo in mečejo bombe.“

Dvignil sem se ter se splazil do njega. Vprašal sem ga, če je še kaj živih. Odgovoril je, da jih je tam nižje še precej.

Šel sem pogledat, a nisem ničesar videl; zato sem vprašal: „Je še kdo živ tukaj?“

Odgovora nisem dobil; pač pa vprašanje: „Branko, ali si ti?“

Spoznal sem ga, kakor on mene. Povedal mi je, da je v jami že pet dni.

Ko so se mi oči privadile teme, sem šele videl, kje sem.

Kup mrličev je bil tako visok, da sem le s težavo opazil sedem domobrancev, ki so ležali v stranski vdolbini na dnu jame. Med stokanjem so umirali. Spoznal sem le Vinkota, ki je bil najbolj pri moči. Ogrnjen je bil v bluzo iz šotorskega krila, glavo ovito v neke cunje. Kar sem mu videl obraza, je bila ena sama rana.

V jami je bilo zelo mraz. Z mrličev sem potegnil raztrgano in krvavo obleko, da sem se oblekel. Tako je bilo nekoliko bolje. Tudi vode ni bilo, da bi si pogasil obupno žejo. Začel sem lizati vlažne kapnike in tako vsaj nekaj kapljic dobil v razsušena usta.

Tako sem našel še nekoga, ki me je posvaril na bombe. Poleg njega je bila skupina okoli trinajstih, ki so še živeli.

Opazovali smo, kako so padale nedolžne žrtve v jamo.

Proti večeru je streljanje ponehalo.

Tisti, ki smo še lahko hodili, smo se posvetovali, kako bi se rešili. Vsak bi bil rad zunaj; pomagati pa si nismo mogli. Ko bi kdo prinesel vrv, bi se rešili vsi.

Ko se je stemnilo, smo zlezli na vrh gomile in gledali, kako bi prišli ven. Prvo noč nismo dosti mislili na izhod skozi odprtino, pač pa smo iskali stranskih rogov. Neki fant — menda se mu je od lakote, žeje in mučenja že bledlo — je rekel, da je tu že hodil in da ima jama stranski rov.

Začeli smo vlačiti trupla narazen. Začela so že smrdeti. Bila so že tako spolzka, da smo le s težavo lovili ravnotežje. Pod gomilo se je slišalo šumenje, kot da nekje v globini teče voda in pada v lahnem slapu. Ponoči so se trupla toliko razlezla, da smo zjutraj komaj prišli nazaj v skrivališča, dočim smo zvečer stoje prišli izza skal.

Čez dan so pripeljali še nekaj žrtev, potem pa so začeli z razstreljevanjem roba jame. Verjetno je duh trohnečih teles segal že iz jame same.

Ta me je razburila. Bil sem na preži, kaj komunisti počno, ko me zračni pritisk nenadoma vrže ob tla. V jamo se je vsulo kamenje. Sivkast prah je posul trupla kot s pepelom. Sledila je druga, silnejša razstrelitev, ki je v jamo vsula tako velike skale, da so trupla kar zlezla narazen.

Do večera so trupla skoraj popolnoma zamašila vhod za skalo. Ostala je le prav majhna luknja. S težavo smo se izkopali ven. Tista bukev je še vedno stala, kjer je bila; le njen vrh je bil bolj odmaknjen od stene. Tedaj nas je bilo še osem; imena treh se še spominjam, napisati pa jih ne smem. (Ohranjena so v zgodovinskem arhivu DSPB Tabor — op. ur.) Splezal sem po deblu z namenom, da ga pritisnemo k steni, kajti od spodaj nismo mogli narediti nič. Nihče drugi ni mogel priplezati više kot tri metre, sam pa bukve nisem mogel toliko zamažati, da bi jo spravil k steni. Upanje na rešitev se je zamajalo.

Rešitev

Nekako ob treh zjutraj je bil skrajni čas, da nekaj storimo.

Rekel sem *Karlu*, naj še enkrat poskusi. Tudi zdaj ni mogel plezati. Začel sem ga porivati prav do vrha. Naslonil se je na rob jame; vsulo se je kamenje, a ven je prišel srečno.

Ko bi takoj skušal storiti isto, bi verjetno uspel; a sam sebi nisem zaupal, da imam še toliko moči.

J. J., močan, zdrav in nič ranjen fant ni zmogel.

Tedaj se pririne majhen fant, se zasuče in začne plezati. Tik pod vrhom mu zmanjka moči. Ko to vidim, se zavihtim za njim in mu pomagam kot prej *Karlu*. Rešen je bil... —

Končno sem se pripravil tudi sam...

Tedaj se je v jamo vsulo kamenje, da me je skoro odbilo od debla. Spodaj je zastokalo... Potem je bilo spet vse tiho... Kamenje je pokončalo nekaj siromakov, ki so spodaj čakali rešitve...

Še enkrat sem se spustil v globino. To bi bilo zame skoro usodno. Danilo se je; zato sta ona dva hotela oditi, da ju ne opazi straža. *Matevž*, kateremu sem prej pomagal ven, pa ni hotel iti brez mene.

Ko sem spet priplezal na vrh, je poiskal nekako dva metra dolgo palico, da me povleče ven. Stena je bila oddaljena; a ni bilo druge izbire, kot da sem se pognal od debla in s poslednjimi močmi grabil za trdnim oprijemom...

Tako sem bil iz najhujšega. Pošle so mi moči in edino *Matevževa* moč in palica sta me rešili. Polovico sem bil zunaj, polovico me je viselo v jamo. Koliko časa sem tako visel, ne vem; onadva sta me zvelkla od jame in me klicala, naj se zbudim... —

+

To je zgodba moje rešitve iz množičnega groba. Žalostna je. Še bolj žalostno pa je, ker je takih zgodb tako malo... — — —